

Олена Петрушка

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Мар'яна Кашицька

студентка гр. ФФмз-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ В СИСТЕМІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Державний бюджет виступає основним фінансовим планом держави та передбачає необхідність зосередження необхідного обсягу грошових коштів для виконання державою суспільних функцій. Відповідно до постійно зростаючих потреб держави і суспільства в цілому виникає необхідність у своєчасному, повному та постійно зростаючому обсязі доходів державного бюджету. Одним із основних джерел наповнення дохідної частини державного бюджету є податкові надходження, які у структурі цих доходів займають близько 80% і більше за винятком 2022 року – року початку російсько-української війни.

Складовими податкових надходжень Державного бюджету України є загальнодержавні податки і збори, механізм нарахування і сплати яких регулюється Податковим кодексом України та іншими нормативно-правовими актами у сфері оподаткування.

Економічна природа податків і зборів характеризує їх з позиції матеріального змісту та суспільного призначення. За матеріальним змістом податки є обов'язковими платежами, які надходять у розпорядження держави з метою виконання нею своїх функцій. Суспільне призначення податків і зборів виражається через сукупність виробничих відносин та визначаються шляхом перерозподілу через бюджет частини доходів платників податків для всього суспільства.

Економічний зміст податків проявляється найбільш повно через притаманні їм функції: фіскальну та розподільчо-регулюючу. Якщо фіскальна функція податків передбачає наповнення бюджету шляхом визначеного механізму нарахування та сплати податкових платежів, то розподільчо-регулююча функція має на меті здійснення перерозподілу через податки фінансових ресурсів в межах окремих регіонів, територіальних одиниць в контексті забезпечення кожного громадянина відповідними благами і послугами, гарантованими державою.

Динаміка надходження загальнодержавних податків і зборів до Державного бюджету України за період 2019-2021 років вказує на тенденцію щодо зростання показників з 799,8 млрд грн до 1107,1 млрд грн, або на 307,3 млрд грн. У 2022 році відбулося скорочення податкових надходжень внаслідок ведення військових дій на значній частині території України, а також скороченню і припиненню діяльності значної кількості суб'єктів

господарювання, значної зовнішньої міграції населення країни, даний показник становив лише 949,7 млрд грн, що склало 53,1% усіх доходів державного бюджету.

До складу податкових надходжень Державного бюджету України, які мають найбільші обсяги надходження відносять чотири податки: податок на додану вартість, акцизний податок, податок та збір на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств. Зазначені податки формують основу усіх бюджетних надходжень, а відтак і доходів державного бюджету загалом. Їх частка у структурі податкових надходжень до державного бюджету у 2022 році становила більше 90%.

Серед податкових надходжень до державного бюджету найбільшим за обсягом мобілізації є ПДВ, динаміка надходжень якого за період 2019-2022 років має строкатий характер і коливається в межах 400,6 млрд грн – 536,4 млрд грн. Питома вага ПДВ у структурі податкових надходжень державного бюджету знаходиться в межах 47,1% – 66,3%.

Наступним податковим платежем за обсягом його надходжень до державного бюджету є акцизний податок. Його частка у структурі податкових надходжень державного бюджету за аналізований період знаходиться в межах 10,8% – 16,2%. Значні обсяги надходження акцизного податку в 2020-2021 роках обумовлені зростанням ставок цього, особливо на алкогольні та тютюнові вироби [1].

Податок на прибуток підприємств становить 13-14% усіх податкових надходжень державного бюджету. За підсумками виконання бюджету у 2022 році суттєво скоротилися фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання, а відтак суми надходження податку на прибуток підприємств до державного бюджету скоротилися на 25%.

Податок на доходи фізичних осіб є одним із основних бюджетоформуєчих податків, який справляє значну роль у процесі перерозподілу доходів громадян країни та у забезпеченні фінансової достатності державного і місцевих бюджетів. Питома вага ПДФО у структурі податкових надходжень державного бюджету становить 13-15%. У складі ПДФО найбільшим обсягом надходжень характеризується ПДФО, сплачений податковими агентами із заробітної плати платника податку.

Основними макроекономічними показниками, які безпосередньо впливають на надходження ПДФО, є показники середньомісячної заробітної плати по Україні, чисельності працівників та грошового забезпечення військовослужбовців. У 2022 році обсяг надходження ПДФО до державного бюджету зріс на 10,8 млрд грн, що в умовах повномасштабної війни є винятком з правил. Причинами такого стану є зростання обсягу надходжень податку з військового утримання військовослужбовців, значення якого зросло з 6,2 млрд грн у 2021 році до 28,3 млрд грн у 2022 році, або більше як у 4,5 рази. Усі інші податкові надходження державного бюджету України: рентна плата, екологічний податок, мито становлять до 10%.

За результатами діяльності органів ДПСУ у 2022 році в частині проведення контрольної-перевірочної роботи донараховано до державного бюджету 19585,8 млн грн, з яких: 75% або 14691,6 млн грн за результатами планових перевірок; 17,7% або 3473 млн грн – за результатами позапланових перевірок та 7,3% або 1421,2 млн грн – за результатами проведення фактичних перевірок [1].

Діяльність органів ДПСУ у 2022 році була спрямована на максимальну підтримку платників податків, які продовжували у складних умовах здійснювати свою фінансово-господарську діяльність, а також на ефективні процеси щодо адміністрування податкових платежів для забезпечення критично важливого для країни наповнення державного бюджету.

Сучасними проблемами формування ефективної податкової системи в Україні є:

- складність та суперечливість чинного податкового законодавства, внесення частих і численних змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів, що перешкоджає ефективній діяльності суб'єктів підприємництва та порушує принцип стабільності податкового законодавства;
- надмірний та нерівномірний розподіл податкового навантаження на платників податків, що стримує розвиток підприємницької діяльності та спонукає до ухилення від оподаткування;
- конфлікти між органами податкового контролю у сфері оподаткування та платниками податків;
- тінізація економіки через ухилення від сплати податків [2].

Подолання зазначених проблем є необхідною умовою успішного реформування податкової політики держави. Для реалізації пріоритетів розвитку податкової системи необхідно здійснити комплекс стимулюючих заходів, які передбачають:

- стимулювання інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку малого підприємництва;
- підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази;
- поліпшення адміністрування податків і зборів;
- скорочення обсягів тінізації та ухилення від сплати податків і зборів тощо.

Напрямами оптимізації дохідної бази державного бюджету за рахунок податкових надходжень є:

- 1) реформування податкової системи України в частині її узгодження із завданнями побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки;
- 2) забезпечення незмінності складу загальнодержавних податків і зборів, зокрема тих, які становлять основу податкових надходжень до державного бюджету: ПДВ, податку на прибуток підприємств, акцизного податку. Зміни повинні стосуватися механізму їх справляння та пошуку шляхів уникнення можливостей використання тіньових схем ухилення від оподаткування;

3) перегляд діючих податкових пільг в напрямі їх використання виключно як інструмент проведення соціальної, інвестиційної, структурної політики та політики прискорення НТП, тобто як інструменту ефективної реалізації регулюючої функції податків та запровадження мораторію на надання нових податкових пільг [3];

4) розширення бази оподаткування акцизним податком через збільшення переліку підакцизних товарів. Зокрема, до них можна віднести предмети розкоші: ювелірні вироби, антикваріат, хутряні вироби, окремі косметичні засоби;

5) диференціювати ставки ПДВ з метою оподаткування товарів першої необхідності за ставкою, наприклад, 10%, що зумовить зростання споживчого попиту та доступ малозабезпечених категорій громадян до ринку даних товарів;

6) реформування механізму справляння ПДФО, що включають такі основні напрямки модернізації як розширення об'єкта оподаткування при зниженні податкових ставок і прогресії при побудові їхньої шкали. Дана тенденція обумовлена, з одного боку, необхідністю підвищення трудової активності населення й забезпечення більш справедливого оподаткування фіскальних суб'єктів, що володіють різними рівнями доходів, а з іншого боку – посиленням боротьби з ухиленням від сплати податків;

7) продовжити інституційну реформу ДПСУ, стратегічною метою якої є:

– підвищення податкової культури та податкової дисципліни у взаємозв'язку з ефективною співпрацею органів ДПС та латниками податків;

– удосконалення податкового і митного контролю з метою уникнення шахрайських схем зі сплати податків і зборів до державного бюджету

– якісне та ефективне адміністрування податків, яке повинно досягатися підвищення якості та результативності надання адміністративних послуг органами ДПС;

– розроблення програм з координації ризик-менеджменту, оцінки рівня тіньових доходів суб'єктів підприємництва та розробки заходів щодо мінімізації втрат надходження податків і зборів до бюджетів різних рівнів;

– продовження процесу цифровізації діяльності органів ДПС з метою надання своєчасних і у повному обсязі послуг для платників податків і зборів.

Список використаних джерел:

1. Державний web-портал для громадян «Open budget». URL: <https://openbudget.gov.ua/localbudget?id=26000000000>
2. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v>
3. Третяк Д., Медведкова Н. Управління фіскальними ризиками Державного бюджету України в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. Випуск 4 (221). С. 64-73.